

Мирон Капраль (Myron Kapral)

Львів, Інститут української археології та джерелознавства
ім. М.С. Грушевського

ORMIAŃSKIE POCHODZENIE KRONIKARZA LWOWSKIEGO JANA TOMASZA JÓZEFOWICZA: MIT I RZECZYWISTOŚĆ

The Armenian Origin of the Lviv Chronicler Jan Tomasz Józefowicz: Myth and Reality

ABSTRACT: The article discusses the question of the Armenian origin of the Lviv chronicler Jan Tomasz Józefowicz (1662-1728). The origin of the myth as to the Armenian ancestry of the Lviv chronicler Jan Tomasz Józefowicz dates back to the mid-19th century. This was concocted by Aleksander Batowski and especially by Sadok Barącz. The latter presented a false Armenian genealogy not only for Józefowicz but also for the Lviv historian Bartłomiej Zimorowicz, the poet Szymon Szymonowicz, and other historical figures who had no connection to Armenian families whatsoever. The myth about Józefowicz's Armenian roots was to persist particularly strongly and even survived until the beginning of the 21st century, appearing in numerous publications. However, these imaginary Armenian origins did not align with his own oral accounts, and the information about Armenian history found in his chronicles. Recent publications and the appearance of municipal legal registers along with the testaments of Lviv citizens into scholarly circulation allow us to confidently state that Józefowicz had Polish origins with elements of German and Italian heritage.

KEYWORDS: Jan Tomasz Józefowicz, Lviv chronicler, Armenian origin, history of Lviv, genealogy

Kanonik lwowski Jan Tomasz Józefowicz (1662-1728) pozostawił znaczący ślad w nauce historycznej, przede wszystkim jako autor obszernej kroniki archidiecezji lwowskiej i samego Lwowa w okresie wczesno-nowożytnym¹. Jego dziełem jest również szczegółowy opis oblężenia i zdobycia Lwowa przez wojsko szwedzkie króla

---

¹ Praca została częściowo przetłumaczona na język polski (J.T. Józefowicz, *Kronika miasta Lwowa od roku 1634 do 1690, obejmująca w ogólności dzieje dawnej Rusi Czerwonej*, tłum. M. Piwocki. Lwów 1854) i częściowo opublikowana we fragmentach (w języku łacińskim), dotyczących tematyki kozackiej (*Летопись событий в Южной России львовского каноника Яна Юзефовича 1624-1700 гг.*, [в:] *Сборник летописей, относящихся к истории Южной и Западной России*, [изд. В. Антонович], Киев 1888, с. 113-212). Oba wydania są niekompletne. Pełne krytyczne wydanie tego dzieła zob.: Я.Т.

Karola XII w 1704 roku². Do niedawna, w literaturze przedmiotu powszechnie akceptowany był pogląd, że Józefowicz miał ormiańskie korzenie etniczne. Mit ormiański o pochodzeniu Józefowicza przetrwał od XIX wieku do początku XXI wieku, przechodząc z jednej encyklopedycznej biografii kronikarza do drugiej³.

Badanie twórczości i życia lwowskiego kronikarza rozpoczęło się dzięki Aleksandrowi Batowskiemu, który jako pierwszy wprowadził do obiegu naukowego pogląd o ormiańskim pochodzeniu historyka z Lwowa. W 1844 roku Batowski pisał, że Józefowicz jest urodzony „w obrządku jak wnoszę ormiańskim⁴”, ale nie przedstawił żadnych argumentów na poparcie tej hipotezy. Amator-historyk i Ormianin z pochodzenia, Sadok Barącz⁵, w swojej książce biogramów znanych Ormian w ziemiach polskich i ukraińskich Rzeczypospolitej Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego, bez wątpliwości przedstawił biografię lwowskiego kanonika jako przedstawiciela lwowskiej społeczności ormiańskiej⁶. Analizując dwa wpisy w księgach miejskich Lwowa w okresie od końca XVI do początku XVII wieku, stwierdził, że rodzina Józefowiczów wywodziła się od Szymona Tumanowicza (Tomanowicza), który mieszkał w Lwowie w połowie XVI wieku. Pomimo braku jakichkolwiek dowodów, ormiański historyk połączył wiele znanych lwowskich rodzin, twierdząc:

Magister Szymon zeznaje, że był w spółce z Szymonem Tomanowiczem, który handlował wołami. Tenże Tomanowicz miał syna Andrzeja ławnika lwowskiego, od którego Andrzejowicze. A jak z listu Sebastiana Józefowicza się okazuje in „Libro resignationum ab anno 1578 ad 1599, pag. 763”, iż Józefowicze, Szymonowicze, Tomanowicze i Andrzejowicze jedną stanowili rodzinę⁷.

Юзефович, *Історія Львівського архієпископства (1614–1700)*, упоряд. Мирон Капраль, Ірина Клименко, Львів 2023. Książka jest dostępna online: <https://www.osmikon.de/id/ostdok/BV049323965>.

² Wydanie zostało niedawno opublikowane przez Piotra Borka: J.T. Józefowicz, *Lwów utrapiony in anno 1704 albo dyjaryjusz wziętego Lwowa przez króla szwedzkiego Karola XII die 6 mensis Septembris anno 1704*, wyd. P. Borek, Kraków 2003 (*Biblioteka tradycji literackich*, nr XX).

³ F. Sobieszczanski, *Józefowicz (Jan Tomasz)*, [w:] *Encyklopedia powszechna S. Olgebranda*, Warszawa 1863, t. 13, s. 478-479; [Anonim], *Józefowicz Jan Tomasz*, [w:] *Encyklopedia kościelna: podług teologicznej encyklopedii Wetzera i Weltego, z licznymi jej dopełnieniami*, Warszawa 1876, t. 9, s. 238; Ł. Charewiczowa, *Historiografia i miłośnictwo Lwowa*, Lwów 1938, s. 27-32; M. Bohosiewicz, *Józefowicz Jan Tomasz*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, Wrocław – Warszawa – Kraków, 1964-1965, t. 11, s. 305-306; W. Murawiec, *Józefowicz Jan Tomasz*, [w:] *Słownik polskich teologów katolickich*, wyd. H. Wyczawski, Warszawa 1982, t. 2, s. 216-217; H. Litwin, *Józefowicz Jan Tomasz*, [w:] *Słownik historyków polskich*, Warszawa 1994, p. 208; J. Bazydło, *Józefowicz Jan Tomasz*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, Lublin 2000, t. 8, s. 189.

⁴ A. Batowski, *Rękopisma do dziejów polskich Józefowicza, kanonika lwowskiego*, [w:] *Biblioteka Narodowego Zakładu imienia Ossolińskich*, Lwów 1844, t. 9, s. 229.

⁵ Na temat jego biografii powstało kilka artykułów. zob.: Я. Дашкевич, *Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури*, 3-ге вид., допов, Львів 2015, s. 255-264.

⁶ S. Barącz, *Żywoty sławnych Ormian w Polsce*, Lwów 1856, s. 147-154.

⁷ S. Barącz, *Żywoty sławnych Ormian...*, s. 327. Lektura dokumentu z dnia 28 kwietnia 1593 roku, na który powoływał się Barącz (Центральний державний історичний архів України, м. Львів (dalej – ЦДАУЛ), ф. 52, оп. 2, спр. 227, с. 762-764), pozwala nam nie zgodzić się z jego przypuszczeniami

„Ważnym argumentem” dla Barącza była obserwacja, że „według starodawnego Ormian zwyczaj, przybierali nazwę swą od imienia ojca, tak nazywali się Szymonowiczami, Andrzejowiczami i Józefowiczami”⁸. Jednak dalsze badania i publikacja dokumentów wykazały, że takie jednoznacznie aprioryczne podejście jest nietrafne w przypadku pisarza Szymona Szymonowicza i historyka Bartłomieja Zimorowicza, którym Barącz również przypisywał ormiańskie pochodzenie⁹.

Jasność w tej sprawie przyniosła publikacja księgi rejestrów nadania praw miejskich Lwowa nowym przybyszom¹⁰. Stwierdzono, że rodzina Józefowiczów była polska i przyjęła swoje nazwisko od Józefa, służącego starosty lwowskiego Piotra Barzy. Syn mieszkańców Lwowa Józefa i jego żony Anny Gaspar (Kaspar) Józefowicz otrzymał prawa miejskie Lwowa 23 stycznia 1593 roku¹¹. Wiemy, że urodził się w tym samym mieście, a już przed rokiem 1593 wykonywał zawód aptekarza. Mieszkając we Lwowie, założył warsztat aptekarski i był właścicielem domu na Rynku oraz ogrodu na Krakowskim przedmieściu, naprzeciwko Kościoła św. Anny. Kaspar Józefowicz był dwukrotnie żonaty. Miał pięcioro dzieci: z Susanną Ulanianką – Kaspara, Katarzynę i Jana, a z Sofią Szolczówną – Jakuba Tomasza i Stanisława¹².

---

dotyczącymi ormiańskiego pochodzenia Józefowicza. W dokumencie wspomniany jest Sebastian Józefowicz, dziekan Starego Sambora, syn rajcy lwowskiego Józefa. Łatwo można zidentyfikować go jako Józefa Kraizera, rajcę Lwowa w latach 1546-1551 (M. Kapral, *Urzednicy miasta Lwowa w XIII-XVIII wieku*, Toruń 2008, s. 393). Rodzina Kraizerów miała liczne więzi z patrycjuszowską rodziną Szymonowiczów, założoną przez rajcę Lwowa Szymona Magistra z Brzeziny (W. Łoziński, *Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie w XVI i XVII wieku*, Lwów 1902, s. 221). Wiadomo, że siostra Sebastiana wyszła za mąż za Mikołaja Abreka, członka kolegium czterdziestu mężów (1579-1594), a jego brat Szymon Józefowicz zmarł już w czasie sporządzania dokumentu. W związku z tym, są podstawy do wnioskowania, że polskie środowisko patrycjuszowskie wspomniane przez Barącza nie miało korzeni ormiańskich, a Jan Tomasz Józefowicz, którego przodkowie byli aptekarzami, nie pochodził z tego środowiska.

⁸ S. Barącz, *Żywoty sławnych Ormian...*, s. 154. Taka praktyka przyjmowania nazwisk od patronimów była powszechna od drugiej połowy XVI do pierwszej połowy XVII wieku, również w społeczeństwie polskim, jak wspomniano w: W. Łoziński, *Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie...*, s. 231.

⁹ W szczególności, w niedawno opublikowanych archiwalnych dokumentach zawierających statystyczny opis społeczności ormiańskiej we Lwowie w okresie nowożytnym, rodzina Józefowiczów nie jest wymieniona. Zob.: *Zapisy sądu duchownego Ormian miasta Lwowa za lata 1564-1608 w języku ormiańsko-kipczackim*, wyd. E. Tryjarski, Kraków 2017; *Jasachy gminy Ormian lwowskich za lata 1598-1638 w języku ormiańsko-kipczackim*, wyd. K. Stopka, Kraków 2020; *Metryka katedry ormiańskiej we Lwowie za lata 1635-1732*, wyd. K. Stopka, M. Majewski, Kraków 2020.

¹⁰ *Album civium Leopoliensium: rejestry przyjęć do prawa miejskiego we Lwowie 1388-1783*, wyd. A. Janeczek, Poznań – Warszawa 2005, t. 1-2.

¹¹ Ibidem, t. 1, s. 222-223, nr 3341. Nawet po publikacji zapisu o przyjęciu praw miejskich Lwowa w 1593 roku przez Józefa, który stał się protoplastą rodziny Józefowiczów, historyk Tomasz Błach bezkrytycznie podtrzymuje nieuzasadnioną hipotezę Barącza, dotyczącą Szymona Tumanowicza (Tomanowicza) jako pierwszej znanej postaci tej rodziny. Zob.: T. Błach, *Jan Tomasz Józefowicz (1662-1728) i jego antenaci*, „Rocznik Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego”, Lublin 2014 (2015), t. 6, s. 68, 79.

¹² ЦДДАУЛ, ф. 52, оп. 2, с. 35, s. 2027-2029 (testament Kasпера Józefowicza z 8 sierpnia 1619 roku). Streszczenia dokumentu zob.: *Testamenty mieszkańców lwowskich z drugiej połowy XVI i z XVII*

Członkiem jego rodziny był również Mikołaj, pasierb (syn Susanny z jej poprzedniego małżeństwa z Jakubem Kurzawą), który przyjął jego nazwisko, a ojczym nie pozbawił go prawa do dziedziczenia swojego majątku. Drugie małżeństwo i powiązania z lwowską rodziną patrycjuszowską Szolców umożliwiły Kasparowi wejście do wąskiego grona elit miasta. Po jego śmierci, opiekunami starszych dzieci Kaspara Józefowicza zostali rajcy lwowscy Erasmus Sixt i Melchior Szolc-Wolfowicz, a bracia Jakub i Mikołaj Szolc zajęli się dziećmi jego siostry Sofii. Wkrótce, najprawdopodobniej dzięki ich opiece, dwaj Józefowiczowie – Kaspar i Mikołaj – stali się członkami kolegium czterdziestu mężów w latach 1620-1630¹³.

Mikołaj, adoptowany syn Kaspara, odziedziczył po ojcu zawód aptekarza. To właśnie on był dziadkiem lwowskiego historyka i kanonika Jana Tomasza. W 1621 roku Mikołaj był pierwszym spośród braci Józefowiczów, który otrzymał obywatelstwo Lwowa (Kaspar i Jan uzyskali je dopiero w 1633 roku)¹⁴. Zgodnie z ostatnią wolą ojca, Mikołaj, wraz z Kasparem i Janem, w 1624 roku spłacił część długu wobec Grzegorza i Walentego Kołodziejczyków¹⁵. Na początku powstania Chmielnickiego, podczas oblężenia Lwowa w 1648 roku, Mikołaj Józefowicz wykazał swoje umiejętności wojskowe, kiedy jako artylerzysta kierował celnym ogniem przeciwko Kozakom i Tatarom. Jego wnuk, lwowski kanonik, tak opisał tę sytuację:

Po jego śmierci, jego wdowa Katarzyna Fajerbachowna została zwolniona na całe życie z wszelkich podatków, opłat, danin i innych składek, bez względu na ich nazwę, które w jakichkolwiek okolicznościach narzuciłyby władze miasta. Została również umieszczona w rejestrze dwunastu wdów, zgodnie z dekretem najjaśniejszego Króla Polski [26 czerwca 1651]¹⁶.

W małżeństwie z Katarzyną (z domu Fajerbach) Mikołaj miał dwóch synów: Stanisława i Jakuba Aleksandra. Ojciec Jana Tomasza – Stanisław¹⁷ – był młodszym synem i to on odziedziczył rodzinną kamienicę Szymonowiczowską na Rynku¹⁸.

wieku. *Katalog*, wyd. O. Winnyczenko, Warszawa 2017, s. 123, nr 636; ЦДІАУЛ, ф. 52, оп. 2, спр. 144, с. 541.

¹³ M. Kapral, *Urzednicy miasta Lwowa...*, s. 390.

¹⁴ О. Заяць, *Громадяни Львова XIV-XVIII ст.: правовий статус, склад, походження*, Київ – Львів 2012, с. 326; *Album civium Leopoliensium...*, s. 269-270, nr 3675, 3677.

¹⁵ ЦДІАУЛ, ф. 52, оп. 2, спр. 144, с. 270.

¹⁶ Я.Т. Юзефович, *Історія Львівського архієпископства...*, с. 349; J.T. Józefowicz, *Kronika miasta Lwowa...*, s. 128.

¹⁷ Zob, jego biogram: S. Barącz, *Żywoty sławnych Ormian...*, s. 147-148; A. Keckowa, *Józefowicz Stanisław*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, Wrocław – Warszawa – Kraków, 1964-1965, t. 11, s. 306.

¹⁸ Kamienica znajdowała się po wschodniej stronie Rynku, obok pałacu łańcińskiego arcybiskupa. Była często odwiedzana przez wojewodę ruskiego Stefana Czarneckiego, który w dowód wdzięczności 11 sierpnia 1657 roku udzielił właścicielowi domu pozwolenia na umieszczenie swego herbu rodzowego na fasadzie (*Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej polskiej z Archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie*, Lwów 1884, t. 10, s. 281, nr 4682).

Stanisław Józefowicz zrezygnował z rodzinnej profesji aptekarskiej i zajął się handlem tkaninami. W rejestrze lwowskich mieszczan, którzy zapłacili okup podczas oblężenia miasta w 1655 roku, został wymieniony jako właściciel kapitału o wartości 12 000 złotych, co czyniło go jednym z najbogatszych członków polskiej społeczności¹⁹.

W latach 1657-1661 Stanisław Józefowicz pełnił funkcję członka kolegium czterdziestu mężów, a od 1661-1664 służył w kolegium ławników²⁰. W 1652 roku poślubił Teresę della Ripa Ubaldini, pochodzącą z patrycjuszowskiej rodziny o włoskim rodowodzie – wnuczkę założyciela lwowskiej gałęzi rodziny della Ripa Ubaldini²¹. Z okazji ich ślubu, lwowski mieszczanin Jan Rorajski, zgodnie z obyczajem epoki, napisał panegiryk zatytułowany *Charites, czyli Boginie łask*²². Małżonka zmarła jednak niedługo po zawarciu ślubie, około roku 1660. Stanisław Józefowicz ożenił się po raz drugi. Jego żoną została Krystyna Szymonowiczówna, przedstawicielka innego znaczącego rodu lwowskiej elity, spokrewnionego z rodzinami Massari i Sommer. Jej imię zostało odnotowane wśród płatników podatku pogłównego dotyczącego mieszkańców kamienicy Szymonowiczowskiej²³ w 1662 roku. W drugim małżeństwie Stanisław Józefowicz dochował się czwórki dzieci: starszego syna Stanisława, młodszego – Jana Tomasza oraz dwóch córek: Anny i Zofii.

Niestety, szczęśliwe życie rodziny Stanisława Józefowicza trwało krótko. Stanisław zmarł tragicznie w 1664 roku niedaleko ukraińskiego miasta Stawyszcze. Podróżował tam na prośbę wojewody ruskiego Stefana Czarnieckiego, aby dostarczyć polskiej armii sukno. W czasie oblężenia miasta Stanisław Józefowicz postanowił wykazać się umiejętnościami artyleryjskimi, strzelając w kierunku Kozaków. Początkowo udało mu się oddać kilka celnych strzałów, ale później:

Kozacy go rozpoznali i rozpoczęli salwę kul z muszkietów. Wiele kul uderzyło go, ale tylko jedna trafiła go w pobliżu ucha, powalając go z konia. Przekazując znak pokuty

---

¹⁹ М. Капраль, *Національні громади Львова XVI-XVIII ст. (соціально-правові взаємини)*, Львів 2003, с. 369.

²⁰ М. Капрал, *Урядники міста Лwowa...*, s. 390.

²¹ Dla bardziej szczegółowych informacji na temat tego włoskiego patrycjusza pochodzącego z Florencji proszę odwołać się do: W. Łoziński, *Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie...*, s. 174-177.

²² Panegiryk w dużej mierze cytował Łoziński w swojej pracy: W. Łoziński, *Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie...*, s. 253-254.

²³ ЦДАУЛ, ф. 52, оп. 2, спр. 783, с. 51. Cztery służące pomagały rodzinie Józefowiczów w obowiązkach domowych i opiece nad dziećmi. W domu mieszkał również członek Bractwa Stauropijalnego przy cerkwi Uspińskiej we Lwowie, Wasyl Korendowicz, z żoną, oraz rodzina malarza Mikołaja (prawdopodobnie Mikołaja Owieczki, zob.: В. Александрович, *Львівське середовище майстрів малярства західноєвропейського культурно-історичного родоводу в XVII столітті*, [В:] *3 історії західноукраїнських земель*, Львів 2016-2017, вип. 12-13, с. 48-49). W sumie, 17 osób mieszkało w trzykondygnacyjnym domu mieszczańskim się na Rynku, wyłączając dzieci poniżej 10 roku życia, które nie były uwzględniane w spisie podatku pogłównego.

pod opiekę jezuickiego księdza ojca Dąbrowskiego, stracił życie w ramionach duchowieństwa, tracąc także dobra, które przywiózł ze sobą²⁴.

Na podstawie wspomnień rodzinnych, jego syn, który sam był historykiem, zachował pamięć o swoim ojcu jako człowieku głęboko pobożnym. Razem z bratem-lekarzem (rajcą we Lwowie od 1660 do 1688 roku), Jakub Aleksander pielęgnował kult Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny.

Rodzinne świadectwa pozwalają również rzucić światło na osobowość samego historyka, który przez długi czas uważany był za osobę o ormiańskim rodowodzie. Jednakże w swojej *Historii Archidiecezji Lwowskiej Józefowicz*, powołując się na świadectwa rodzinne, przedstawia dowody swojego polskiego pochodzenia. Jego matka, Krystyna, była przedstawicielką znanej lwowskiej patrycjuszowskiej rodziny Szymonowiczów. Jej matka, Zofia Szymonowicz (z domu Dobrocka), zmarła około 1633 roku, a ojciec, Michał Szymonowicz, opuścił rodzinę w niejasnych okolicznościach. Osierocone dziecko wychowywała krewniaczka, bezdzietna wdowa Marta Massari, która przyjęła dziewczynkę pod swoją opiekę i przekazała jej część swojej kamienicy na Rynku, zwanej Massarowską²⁵.

Krystyna wyszła za mąż za lwowskiego mieszczanina Stanisława Józefowicza. Kronikarz nie wymienia narodowości Stanisława, ale jasno wskazuje na polskie pochodzenie jego wuja, Jakuba Aleksandra Józefowicza, który pełnił funkcję członka kolegium ławników, a później rajcy we Lwowie. Jako pobożny katolik, Jakub opiekował się kaplicą Szulców na cmentarzu przy katedrze metropolitalnej. Dbał również o rzeźbę Ukrzyżowania Chrystusa pośrodku kościoła – w intencji zbawienia duszy swojej żony. Wspólnie z ojcem historyka, Stanisławem, należał do bractwa literatów, skupiającego przedstawicieli elity miasta. Bractwo troszczyło się o dekorację katedry łacińskiej. Po śmierci brata, Jakub w 1669 roku wystąpił do kapituły z prośbą o zbudowanie dwóch ołtarzy – Najświętszego Ciała Chrystusa i Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny – formułując przy tym warunek, by on i jego żona zostali pochowani pod ostatnim ze wspomnianych ołtarzy. Jakub dotrzymał słowa i już za czasów swojego bratanka, Jana Tomasza, ten ołtarz prezentował się „dość wspaniale”²⁶. Zauważając ten fakt, ściśle związany z historią rodziny, kronikarz podkreśla: „Nie dla mojego skromnego pochodzenia, które kończy się ze mną jako ostatnim nosicielem tego nazwiska, ale z myślą, że ktoś skorzysta z tej chwały”²⁷.

We wspomnianym tekście większość licznych opowieści dotyczących rodziny Józefowiczów, ma na celu wywarcie moralnego wpływu na czytelnika i ostrzeżenie przed błędami w życiu duchowym. Przykładem takiej funkcji opisu jest tragiczna historia krewnego autora, Jana Massariego, zmarłego w młodym wieku w tragicznych okolicznościach. Gdy wraz z ukochaną Massari pływał łodzią na jednym ze lwowskich

²⁴ Я.Т. Юзефович, *Історія Львівського архієпископства...*, с. 531.

²⁵ ЦДІАУЛ, ф. 52, оп. 2, спр. 59, с. 229-236.

²⁶ Я.Т. Юзефович, *Історія Львівського архієпископства...*, с. 549.

²⁷ Ibidem.

stawów, łódka wyróciła się, a niedoświadczony pływak utonął, jego dziewczyna natomiast cudem się uratowała. Pięćdziesiąt lat później, jak wynika z tekstu, dusza Jana Massariego ukazała się jednemu z księży we Lwowie i oznajmiła, że ze względu na swoją winę braku odpowiedzialności musi poddać się karom w czyścicu. Dusza zmarłego błagała krewnego, Jana Sommera, Niemca z pochodzenia i niedawno nawróconego z luteranizmu na katolicyzm, o wsparcie modlitewne. Początkowo Jan Sommer²⁸, sceptycznie nastawiony do tego przekazu, nie potraktował prośby poważnie. Jego opinia uległa gwałtownej zmianie, gdy ksiądz rozpoznał Jana Massariego wśród kilku portretów wiszących w domu Sommera. Później zmarły młodzieniec znów ukazał się księdzu i wyraził wdzięczność za zamówione nabożeństwa za zbawienie jego duszy.

Matka kronikarza, Krystyna Józefowicz, była osobą głęboko religijną. Pozostawiła swojemu synowi kilka podobnych wspomnień. Przytoczone we wspomnianym dziele, częściowo odzwierciedlają atmosferę panującą w domu lwowskich patrycjuszy. Jedną z tych historii opowiada o służącej z Gdańska w domu Massarich. Jak przekonuje tekst, dziewczyna, która była luteranką, później, po przeżyciu niezwykłego zdarzenia, stała się gorliwą katoliczką. Oto jeszcze jako protestantka, nie darzyła szacunkiem religijnych pieśni praktykowanych w katolickiej rodzinie Massari i nie lubiła polewania święconą wodą. Pewnego dnia, za zamkniętymi drzwiami, doświadczyła ataku ducha, który jakby ręką wymierzył jej uderzenie. Zostało to zinterpretowane jako kara za lekceważenie katolickich tradycji. Okazało się, że był to duch osoby spokrewnionej z właścicielką domu, Martą Massari. Pięćdziesiąt lat wcześniej, za życia ziemskiego, ów antenat był księdzem, a po śmierci został wysłany do czyścica za grzechy. Aby pomóc duszy, współczujący chrześcijanin musiał zgodzić się spełnić szereg warunków: przyjąć Komunię Świętą, podjąć pielgrzymkę do Matki Boskiej Częstochowskiej i uczynić datek z własnego majątku na rzecz ubogich. Luterkańska służąca zgodziła się na wszystko i następnie, jak mówi tekst, przemieniła się w gorliwą katoliczkę. Kronikarz podkreśla, że znał tę dziewczynę i widywał ją przez wiele lat po jej ślubie, co dodatkowo potwierdza ma prawdziwość wspomnień jej matki²⁹.

Dodatkowe dowody dotyczące pochodzenia Józefowicza rzucają nowe światło na herb widoczny na jego portrecie (il. 1). Historyk Barącz sugerował, że jego pojawienie się na portrecie kanonika związane jest z nadaniem mu honorowego tytułu apostołskiego protonotariusza w 1717 roku. Niektórzy polscy badacze uznawali ten herb za szlachecki, chociaż nie byli w stanie go zidentyfikować³⁰. Na wspomnianym przedstawieniu, określonym jako szlachecki herb „Dąb III” (trzy dęby) – trzy żółędzie

---

²⁸ Jan Sommer był przedstawicielem lwowskiej elity, pełniącym różne funkcje w kolegium czterdziestu mężów, sądzie miejskim i radzie miejskiej w latach 1640-1670. Zob. M. Kapral, *Urządnicy miasta Lwowa...*, s. 409.

²⁹ Я.Т. Юзефович, *Історія Львівського архієпископства...*, с. 365.

³⁰ M. Bohosiewicz, *Józefowicz Jan Tomasz*, s. 306; P. Borek, *Jan Tomasz Józefowicz i jego „Lwów utrapiony in anno 1704 albo dyjaryjusz wziętego Lwowa...”*, [w:] Eiusdem, *Szlakami dawnej Ukrainy*, Kraków 2002, s. 124.

wychodzące z kręgu znajdującego się w centrum tarczy, widnieje również czapka i trzy frędzle, charakterystyczne dla symboliki członków kapituły. Dlatego też kanonik lwowski mógł go używać przed 1717 rokiem, ponieważ herb apostolskiego protonotariusza powinien posiadać sześć frędzli. Ustaliłem, że jest to herb lwowskiej rodziny mieszczańskiej Szolc-Wolfowiczów, nadany im przywilejem szlacheckim przez cesarza Rudolfa II 14 października 1595 roku³¹. Kanonik wiedział o tym przywileju do posługiwania się herbem „Dąb III” (il. nr 2) a nawet specjalnie wspominał o nim w swojej pracy³². Łączyły go więzy krwi z przedstawicielami rodziny Szolc-Wolfowiczów zarówno w linii ojca, jak i matki³³, więc mógł używać ich herbu jako swojego, wedle uznania, ponieważ mieszczańska heraldyka rodziny Józefowiczów była zupełnie inna³⁴. Jednak nie ma żadnych informacji o przyznaniu Józefowiczowi przywileju szlachectwa w Rzeczypospolitej Obojga Narodów, ani o używaniu przymiotnika *nobilis* w odniesieniu do jego osoby.

Józefowicz w swojej pracy prezentuje dane na temat historii Ormian. Wydaje się, że znał pewne manuskrypty i książki, które pokazywali mu ormiańscy lwowianie i zawarte w nich informacje przywoływał w swoich narracjach, zwłaszcza w kontekście przyjęcia i ustanowienia Unii Kościoła ormiańskiego ze Stolicą Apostolską w 1630 roku. Różne fakty dotyczące historii Kościoła ormiańskiego i społeczności ormiańskiej we Lwowie pochodziły z zaginionych notatek biskupa Deodata Nersesowicza (1645–1709), którego Józefowicz prawdopodobnie znał. Jednak w jednym ze swoich komentarzy dotyczących historii Ormian, kronikarz napisał w 1696 roku, że „żyją w naszym mieście od ponad stu lat”³⁵, co oznaczałoby od końca XVI wieku. Wyraźnie widać, że lwowianin ormiańskiego pochodzenia w żadnym wypadku nie popełniłby takiego błędu.

* * *

Podsumowując, można stwierdzić, że powstanie mitu o ormiańskim pochodzeniu lwowskiego kronikarza Jana Tomasza Józefowicza bierze początek w połowie XIX wieku. W jego tworzeniu zaangażowani byli Aleksander Batowski, a zwłaszcza Sadok Barącz. Ten ostatni przedstawił fałszywą ormiańską genealogię nie tylko Józefowicza, ale także lwowskiego historyka Bartłomeja Zimorowicza, poety Szymona Szymonowicza i innych postaci historycznych, które nie miały żadnego związku z ormiańskimi przodkami.

³¹ W. Łoziński, *Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie...*, s. 70, 76.

³² Я.Т. Юзефович, *Історія Львівського архієпископства...*, с. 507. Ten herb rodziny Szolc-Wolfowiczów zachował się we Lwowie na tarczy jednej z rzeźb lwa (il. nr 2).

³³ ЦДАУЛ, ф. 52, оп. 2, спр. 35, с. 2027–2029; спр. 59, с. 217–236 (1641, ostatnia wola Marty Massari Wolfowiczówny, opiekunki Krystyny, matki kanonika lwowskiego).

³⁴ W. Łoziński, *Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie...*, s. 386 (rys. 31), 389 (gmerk mieszczański Stanisława Józefowicza, brata kanonika lwowskiego, 1707).

³⁵ Я.Т. Юзефович, *Історія Львівського архієпископства...*, с. 821.

Mit o ormiańskich korzeniach Józefowicza przetrwał w szczególnie wyrazistej formie aż do początku XXI wieku, pojawiając się w licznych publikacjach. Jednak owe wymaginowane ormiańskie korzenie lwowskiego historyka nie były potwierdzone przez jego ustne relacje i informacje na temat historii Ormian, znalezione w kronice jego autorstwa.

Najnowsze publikacje i wprowadzenie do obiegu naukowego rejestrów prawa miejskiego, oraz testamentów mieszkańców Lwowa pozwalają z pewnością stwierdzić, że Józefowicz miał polskie korzenie z elementami niemieckiego i włoskiego dziedzictwa.

Ilustracja nr 1

Joannes Thomas Josephowicz,
 Prot. Ap. Cancell. Praesidat.
 Ludex. Sacerdot. Leopoldina.
 S. R. M. S. Tituli sanctus 48.
 Obijt. Anno 1817. 1818
 die 16 Aprilis.

Joannes Thomas Josephowicz
Leopoldinensis Canonus

Ilustracja nr 2

Informacja o ilustracjach

1. Portret Jana Tomasza Józefowicza (*Biblioteka Narodowego Zakładu imienia Ossolińskich*, Lwów 1844, t. 9, frontyspis).

2. Herb rodziny Szolców-Wolfowiczów (1595) na tarczy lwa (W. Łoziński, *Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie w XVI i XVII wieku*, Lwów 1902, s. 76).

References

- Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej polskiej z Archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie*, Lwów 1884, t. 10.
- Album civium Leopoliensium: rejestry przyjęć do prawa miejskiego we Lwowie 1388-1783*, wyd. A. Janeczek, Poznań – Warszawa 2005, t. 1-2.
- Aleksandrovych V., *L'vivske seredovyshe maistriv maliarstva zakhidnoievropeis'koho kul'turno-istorychnoho rodovodu v XVII stolitti*, [v:] *Z istorii zakhidnoukrains'kykh zemel'*, L'viv 2016-2017, vyp. 12-13.
- [Anonim], *Józefowicz Jan Tomasz*, [w:] *Encyklopedia kościelna: podług teologicznej encyklopedii Wetзера i Weltego, z licznymi jej dopełnieniami*, Warszawa 1876, t. 9.
- Barącz S., *Żywoły sławnych Ormian w Polsce*, Lwów 1856.
- Batowski A., *Rękopisma do dziejów polskich Józefowicza, kanonika lwowskiego*, [w:] *Biblioteka Narodowego Zakładu imienia Ossolińskich*, Lwów 1844, t. 9.
- Bazydło J., *Józefowicz Jan Tomasz*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, Lublin 2000, t. 8.
- Błach T., *Jan Tomasz Józefowicz (1662-1728) i jego antenaci*, „Rocznik Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego”, Lublin 2014 (2015), t. 6.
- Bohosiewicz M., *Józefowicz Jan Tomasz*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, Wrocław – Warszawa – Kraków, 1964-1965, t. 11.
- Borek P., *Jan Tomasz Józefowicz i jego „Lwów utrapiony in anno 1704 albo dyjaryjusz wziętego Lwowa...”*, [w:] *Eiusdem, Szlakami dawnej Ukrainy*, Kraków 2002.
- Charewiczowa Ł., *Historiografia i miłosnictwo Lwowa*, Lwów 1938.
- Dashkevych Ya., *Postati: Narysy pro diiachiv istorii, polityky, kul'tury*, 3-tie vyd., dopov, L'viv 2015.
- Jasachy gminy Ormian lwowskich za lata 1598-1638 w języku ormiańsko-kipczackim*, wyd. K. Stopka, Kraków 2020.
- Iuzefovych J.T., *Istoriia L'vivs'koho archyiepyskopstva (1614-1700)*, uporiad. Myron Kapral', Iryna Klymenko, L'viv 2023.
- Józefowicz J.T., *Kronika miasta Lwowa od roku 1634 do 1690, obejmująca w ogólności dzieje dawnej Rusis Czerwonej*, tłum. M. Piwocki. Lwów 1854.
- Józefowicz J.T., *Lwów utrapiony in anno 1704 albo dyjaryjusz wziętego Lwowa przez króla szwedzkiego Karola XII die 6 mensis Septembris anno 1704*, wyd. P. Borek, Kraków 2003 (*Biblioteka tradycji literackich*, nr XX).
- Kapral' M., *Natsional'ni hromady L'vova XVI-XVIII st. (sotsialno-pravovi vzaiemyny)*, L'viv 2003.
- Kapral' M., *Urzędnicy miasta Lwowa w XIII-XVIII wieku*, Toruń 2008.
- Keckowa A., *Józefowicz Stanisław*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, Wrocław – Warszawa – Kraków, 1964-1965, t. 11.
- Letopis' sobytyi v Yuzhnoi Rossii l'vovskogo kanonika Yana Yuzefovicha 1624-1700 gg.*, [v:] *Sbornik letopisei, otnosiashchikhsia k istorii Yuzhnoi i Zapadnoi Rossii*, [izd. V. Antonovich], Kiev 1888.
- Litwin H., *Józefowicz Jan Tomasz*, [w:] *Słownik historyków polskich*, Warszawa 1994.
- Łoziński W., *Patrycyat i mieszczanstwo lwowskie w XVI i XVII wieku*, Lwów 1902.
- Metryka katedry ormiańskiej we Lwowie za lata 1635-1732*, wyd. K. Stopka, M. Majewski, Kraków 2020.
- Murawiec W., *Józefowicz Jan Tomasz*, [w:] *Słownik polskich teologów katolickich*, wyd. H. Wyczawski, Warszawa 1982, t. 2.

- Sobieszczański F., *Józefowicz (Jan Tomasz)*, [w:] *Encyklopedia powszechna S. Olgebranda*, Warszawa 1863, t. 13.
- Testamenty mieszkańców lwowskich z drugiej połowy XVI i z XVII wieku. Katalog*, wyd. O. Winnyczenko, Warszawa 2017.
- Tsentrал'nyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv (TsDIAUL), f. 52, op. 2, spr. 35, 59, 144, 227, 783.
- Zaiats O., *Hromadiany Lvova XIV-XVIII st.: pravovyi status, sklad, pokhodzhennia*, Kyiv – L'viv 2012.
- Zapisy sądu duchownego Ormian miasta Lwowa za lata 1564-1608 w języku ormiańsko-kipczackim*, wyd. E. Tryjarski, Kraków 2017.

NOTA O AUTORZE

Myron Kapral – dr, profesor, Instytut Ukrainiekiej Archeografii i Źródłoznawstwa im. M. Hruszewskiego Narodowej Akademii Nauk Ukrainy, Filia Lwowska. **Najważniejsze publikacje: książki:** *Привілеї міста Львова XIV-XVIII ст.:* [36. док.], Львів, 1998 (*Monumenta Leopoliitana. Львівські історичні пам'ятки*, т. 1), 640 с.; *Привілеї національних громад міста Львова (XIV-XVIII ст.):* [36. док.], Львів 2000 (*Monumenta Leopoliitana. Львівські історичні пам'ятки*, т. 2), 576 с.; *Богоявленське братство Львова у XVIII ст.: дослідження та матеріали*, Львів 2016, хсv + 328 с. + 8 іл.; *Раецька книга Львова (1460-1506)*, упоряд. М. Капраль, Б. Петришак [*Liber consulum civitatis Leopoliensis (1460-1506)* / Editionem curaverunt Myron Kapral, Bohdana Petryshak], Львів 2020, 848 с.; *Атлас українських історичних міст*, Львів 2022, т. 5: *Белз*, 56 с. + 11 оригінальних карт, 2 види, карт-реконструкцій; Я.Т. Юзефович, *Історія Львівського архієпископства (1614–1700)*, упоряд. Мирон Капраль, Ірина Клименко, Львів 2023, 1036 с. + 8 іл.

ORCID: 0000-0002-1317-2894

Email: m.kapral@yahoo.com